

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל
בין אהל אברהם לאהל מועד של משה
לפרשת וירא (על פי שיעור של הרב תמיר גרנות)

	"וימהר אברהם... (ב,ו).	
4	"ויאמר א-דני אם נא מצאתי חן בעיניך א-דני ילך נא א-דני בקרבנו כי עם קשה ערף הוא" (לד:ט).	"ויאמר א-דני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר מעל עבדך" (ג).
5	א. ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל (לג:יא). ב. יהושע קורא למשה "אדני משה כלאם (במדבר יא:כח).	א. "וימהר אברהם האהלה אל שרה... (ו). ב. שרה קוראת לאברהם "ואדני זקן" (יב).
6	א. "אני אעביר כל טובי על פניך... והיה בעבר כבדי... עד עברי (לג:יט-כב). ב. "ויעבר ה' על פניו" (לד:ו).	"...אחר תעברו כי על כן עברתם על עבדכם..." (ה).
7	א. "ונפלינו אני ועמך" (לג:טז). ב. "...נגד כל עמך אעשה נפלאות..." (לד:י).	"היפלא מה' דבר..." (יד).
8	"...הודיעני נא את דרכך..." (לג:יג).	"ושמרו דרך ה'" (יט).
9	"...ואדעך בשם..." (לג:יז).	כי ידעתיו (יט).

תופעה ידועה בסיפורי המקרא היא שסיפור אחד 'מצטט' סיפור אחר, בין בצורה מפורשת ובין על ידי חזרה על ביטויים שונים, מבנה דומה, ואפילו שרטוטן של התמונות הסיפוריות באופן דומה; כאילו טביעות אצבעותיו של סיפור אחד מופיעות בתוך סיפור אחר. בשיעור זה נרצה להראות בעקבות הרב תמיר גרנות שטביעות אצבעותיו של סיפור התגלות ה' והמלאכים לאברהם בבשורת הולדת יצחק (בראשית פרק יח) נמצאות בתיאור אהל מועד שמשה נטה לאחר חטא העגל ובסיפור העוקב לו, סיפור הברית השנייה וההתגלות של ה' למשה (שמות ל"ג-א-ל"ד:י).

ההקבלות בין אברהם לבין משה

תחילה, נציג בטבלה את ההקבלות בין הסיפורים, לפי סדר הפסוקים בסיפור ההתגלות לאברהם, ולאחר מכן נרחיב מעט, לפי אותו הסדר, ביחס לכל הקבלה:

1. טבלת הקבלות:

	בראשית יח	שמות לג- לד:י
1	"והוא ישב פתח האהל (א)".	א. "והיה כצאת משה אל האוהל יקומו כל העם וניצבו איש פתח אהלו..." (לג:ח).
2	"והנה שלשה אנשים נצבים עליו" (ה') מתגלה [ב].	ב. "והיה כבא משה אל האוהלה, ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם משה" (לג:ט). ג. כאשר משה בנקרת הצור, ה' עובר על הפתח (לג:יז-כג).
3	"...וירץ לקראתם... וישתחו ארצה..."	"וימהר משה ויקד ארצה וישתחו" (לד:ח).

נבאר כעת את ההקבלות:

א. פתח האהל:

אצל אברהם נאמר (בראשית יח:א):

"וירא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום"

כלומר ההתגלות מתוארת בפועל 'וירא', הנפוץ במקרים אלה, ובסיפור המקביל בספר שמות - **"הראני נא את**

זו נקודה חשובה להבנת יחסיו עם הכנענים: אברהם אינו משתכן בתוכם ואינו הופך לאזרח; נקודה זו היא בעוכריו כאשר הוא מבקש קבר לקבור את שרה (בראשית כג: ב-כ), אולם היא מאפשרת לו לזכות בהתגלות, שהרי הוא נמצא מחוץ ליישוב העובד אלילים והפגום מבחינה מוסרית. תנו דעתכם על כך שלוט גר בתוך סדום בבית אבן; הוא חלק מן המקומיים. ההבדל בינו לבין אברהם מבחינת היחס למקומיים - ניכר.

ב. תיאור ההתגלות בלשון דומה:

בהתגלות לאברהם נאמר

4. בראשית יח:ב:

"והנה שלשה אנשים נצבים" עליו"

ובהתגלות למשה נאמר

5. שמות לד:ה:

"וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם"

ההמשך מעלה בזכרוננו פסוקים שאמנם אינם נמצאים בסיפור המלאכים, אבל משותף לאברהם ולמשה (בראשית יב:ח; שמות לד:ה):

"ויקרא בשם ה'".³

ג. בשני המקומות ממהרים אברהם ומשה לקבל את פני

השכינה לפני שתסתלק:

אצל אברהם

6. בראשית יח:ב,ו:

"וירא וירץ לקראתם מפתח האהל",

ומיד לאחר מכן

"וימהר אברהם האהלה, ויאמר מהרי שלש סאים קמח

סלת"

ולעומתו - משה, הרואה את ה' עובר

7. שמות לד:ח:

"וימהר משה ויקד ארצה וישתחו".

זאת ועוד - גם אצל אברהם המהירות עוברת להשתחויה

8. בראשית יח:ב:

"וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה".

כבדך" (לג:יט). אבל, מעניין הוא מקום ההתגלות: **פתח האהל.**

בפרשה החוצצת בין מעשה הלויים בעגל וההבטחה על שליחת המלאך (לב:כו-לה), לבין הברית השנייה עם משה (פרק לד) מתואר אהל מועד שעשה משה.

2. שמות ל"ג:ז:

"ומשה יקח את האהל... והיה... ירד עמוד הענן ועמד

פתח האהל ודבר עם משה"

כלומר, בשני המקומות האהל הוא מקום מושבם של האנשים, בניגוד למשכן, בו, כמובן, האהל (אהל מועד) הוא מקום מושבו של ה', ובני אדם נכנסים אליו.

בשני הסיפורים ההתגלות מתרחשת ב**פתח האהל**, כלומר על סף משכנם של משה ואברהם. כמו כן, גם לגבי העם נאמר

3. שמות ל"ג:י:

"וקם כל העם והשתחו איש פתח אהל"

ההקבלה כאן היא עניינית ומילולית גם יחד.

להלן, בסיפור ההתגלות בהר סיני, מצוירת תמונה דומה.

ה' מצווה את משה "ונצבת על הצור" (שמות לג:כא), ואז

- "והיה בעבר כבדי ושמתיך בנקרת הצור ושכתי כפי

עליך עד עבריי" (כב). הצור דומה לאהל: ה' מגיע מחוץ

לאהל, וכשהוא עובר - אברהם מנסה לעצרו ולדבר עמו;

ה' מגיע מחוץ לצור, וכשהוא עובר - משה מנסה לקלוט

מה שהיה יכול¹.

אמנם ההתגלות בצור שונה מההתגלות באהל, שכן היא

מתרחשת בספירה שאינה אנושית - הר סיני הרי קרוי

"הר האלוקים" (שמות כד:יג), אולם, גם אין לומר

שההר הוא ביתו של ה', שהרי ה' יורד להר מן השמים

(אפילו לא במימד הסמלי). כנראה שההר נחשב כמקום

המתווך בין התחום האלוקי לתחום האנושי.

כך או כך, 'קוד ההתנהגות' בהר הוא אלוקי, ולא אנושי.

לכן, אולי, אין משה יכול לאכול על ההר (שמות לד:כח),

כמתבקש מה'קוד' האלוקי, התנהגות שהיא סימטרית

לסיפור על אהלו של אברהם, שם ה' המתגלה כמלאך

מתואר כאוכל, בהתאמה לקוד הנימוסין האנושי; בשני

המקרים נהג ה'מתארח' לפי הקוד הנהוג אצל ה'מארח'.

הרב תמיר גרנות מוסיף על כך הקבלה נוספת: משה,

כזכור, יוצא מן המחנה ונוטה את אהלו במדבר, הרחק

מן העם (שמות ל"ג:ז); רק שם יכול ה' להתגלות אליו,

שכן העם לא ראוי לנוכחות שכינת ה' (ל"ג:ג):

"כי לא אעלה בקרבך..."

גם אברהם נמצא עם אהלו מחוץ ליישוב, במדבר².

1 המקום אשר היה שם אהלו בתחילה" [ג:ג]. הסיטואציה בה הוא יושב פתח האהל ולפתע מזהה עוברי דרכים גם היא אופיינית למי שיושב מחוץ ליישוב, ולא בתוכו. ושוב: עצם הישיבה באהל אופיינית ליושב מחוץ לעיר.

2 אם אמנם משה הוא הקורא, ולא ה'; אם ה' קרא - מדובר כאן בארוע שונה.

1 אפשר אולי להצביע על הקבלה נוספת, ציורית: ה' ושני המלאכים עומדים תחת העץ ומדברים עם אברהם, ואצל משה - ה' עומד מתחת לעמוד הענן ומדבר עמו; העץ דומה לענן, שכן שניהם מסוככים על השכינה.

2 עצם תיאור אברהם כנווד עם אהלו ממקום למקום מעיד על כך שהוא אינו מיושבי הערים ('ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם' [בראשית יב:ח], וכן 'עד

ד. השוואת דבריהם של אברהם ומשה עם התרחש**ההתגלות:**

אצל אברהם

9. בראשית יח:ג:

”ויאמר, א-דני אם נא מצאתי חן בעיניך, אל נא תעבר

מעל עבדך”

ואצל משה

10. שמות לד:ט:

”ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך א-דני ילך נא א-דני

בקרבנו”

כלומר, בשני המקומות מופיעה בקשה מה' שישאר ולא יילך; ובשניהם היא מופיעה בשם 'א-דני'⁴.

כמו כן, בשתי הפרשיות הבקשה מה' שישאר היא על רקע מציאותם של מלאך או מלאכים. אברהם רואה שלשה אנשים, אבל פונה רק לגדול שבהם, וקורא לו בשם קודש⁵. אצל משה, כל משמעותה של הפנייה היא נסיון לשנות את הגזרה שבאה בעקבות העגל

11. שמות לג:ב-ג:

”ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי... כי לא אעלה בקרבך כי

עם קשה ערף אתה...”

משה מבקש שה' ילך ולא יעבור. כשם שבעת מעברו של ה' על פניו ניסה משה לשכנעו להישאר עימו, בהזכירו שה' אמר שהוא מוצא חן בעיניו, כך גם אברהם מזכיר שהוא מצא חן בעיני ה' ולכן 'יואיל נא ולא יעבר!' ואכן, בשני המקומות ה' נענה, נשאר, ולא עובר.

ה. הקבלה בין מעמדה של שרה לבין יהושע.

אברהם רץ לאהל, לשרה, שבכל האירוע תישאר בפנים, וההתגלות והשיחה בין אברהם לבין ה' והמלאכים מתרחשת בפתח האהל, מתחת לעץ. כך גם אצל משה: יהושע הוא משרתו של משה

12. שמות לג:יא:

”לא ימיש מתוך האהל”

והדיבור נעשה בפתח האהל, כאשר יהושע בפנים⁶.

גם שרה וגם יהושע קוראים לאברהם ולמשה "אדני": אצל יהושע

13. במדבר יא:כח:

”אדני משה כלאם”

ואצל שרה

14. בראשית יח:יב:

”ואדני זקן”

ו. **בשני הסיפורים שהיית ה' אצל בחיריו מתוארת****בלשון 'עבר על'.**

אברהם אומר

15. בראשית יח:ה:

”...סעדו לבכם אחר תעברו כי על כן עברתם על עבדכם”

אצל משה נאמר

16. שמות לג:יט:

”אני אעביר כל טובי על פניך”

לאחר מכן - ” (שם כב)

”והיה בעבר כבדי....עד עברי”

ולבסוף:

17. שמות לד:ו:

”ויעבר ה' על פניו ויקרא...”

ז. **בשני המקומות יש שימוש בשרש פ.ל.א.**

אצל משה, תחילה בבקשתו,

18. שמות לג:טז:

”ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמד הלא

בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמד”

ולאחר מכן מבטיח ה' כנגדו ”

19. שמות לד:י:

”נגד כל עמד אעשה נפלאות”

אצל אברהם טוען המלאך הבכיר

20. בראשית יח:יד:

”היפלא מה' דבר”

וכנראה שגם המשמעות קרובה. הדבר הנפלא הוא המיוחד והשונה, הניכר על פני האחרים. משה מבקש שהעם ייפלא, וה' נענה ומבטיח לעשות דברים שונים וניכרים, (שמות לד: י):

”לא נבראו בכל הארץ ובכל הגויים”

גם אברהם נשאל: ”היפלא מה' דבר?” כלומר - האם יש דבר שהוא זר ושונה לה', עד שאיננו יכול לעשותו?

ח. בשני המקומות מדובר על דרך ה':

הבחירה באברהם מנומקת בפסוק

21. בראשית יח:יט:

”כי ידעתיו... ושמרו דרך ה'...”

ואילו משה מבקש

22. שמות לג:יג:

”הודיעני נא את דרכך”

4 בשאר הפרשה בשמות השימוש הוא בשם יקוק בלבד.

5 כפי שהעירו חלק מן המפרשים (ראה רמב"ן ורבונו בחיי על יח:ג), הניקוד של המילה א-דני, ולשון היחיד שבאה אחריו, מוכיחים שאברהם מכיר בכך שהוא עומד בפני ה'. בהמשך הסיפור מופיע דבר ה' כאילו ברור שה' נמצא בתמונה: ”ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה...”. מבחינה ספרותית, אין להניח שהתורה הייתה מציגה את דבר ה' ללא התראה מוקדמת - עבורנו, הקוראים, ועבור אברהם - אם לא היה ה' מתואר כנמצא שם כבר. בהמשך, כידוע, ה' נשאר לדבר עם אברהם והכתוב מספר: ”ויבאו שני המלאכים סדמה בערב” (יט:א), ומשמע שה' הוא השלישי, הגדול שבהם, והוא נשאר לדבר עם אברהם, ולכן נותרו רק שניים (עיין ברשב"ם יח:א,יג,טז,שהלך בדרך זו).

6 חז"ל קישרו יהושע לבין שרה: האות י"ד של שרי, שנלקחה ממנה עם שינוי שמה, ניתנה ליהושע (ראה שמות רבה פרשה י, ד"ה "וידבר אלוקים"); מעניין האם ההשוואה הזו עמדה לנגד עיניהם כאשר יצרו קישור זה.

בסיפור התלונה של משה ומרים (במדבר פרק יב) אנו עדים שוב לאופן זה של התגלות. ה' אומר לאהרון ומרים

26. במדבר י"ב:ד-ה

"צאו שלשתכם אל אהל מועד"

משמע שהוא מחוץ למחנה ולא בפנים; ואז, כאשר הם נכנסים פנימה, אנו קוראים (במדבר י"ב:ה):

"וירד ה' בעמוד ענן ויעמד פתח האהל ויקרא אהרן ומרים ויצאו שניהם"

בדיוק כפי שנאמר באהלו של משה

27. שמות ל"ג:ט:

"והיה כבא משה האהלה ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם משה"

יש לשים לב לכך כי באהל מועד שבמחנה, המשכן, רגיל הכתוב לומר 'כסה הענן את האהל' (למשל במדבר ט:טו) או 'כבוד ה' נראה בענן' (למשל שמות טז:י) וכדומה, ובעיקר - וכבוד ה' מלא את המשכן (למשל שמות מ:לד-לה), ואילו בשני המקומות האלה - עמוד הענן דווקא, ופתח האהל (התגלות מסוג זה אנו מוצאים גם במינוי של יהושע למנהיג שיחליף את משה

28. דברים ל"א יד-טו

"...ויתיצבו באוהל מועד וירא ה' באוהל בעמוד ענן ויעמוד עמוד הענן פתח האוהל"

מתוך כך, נראה שאהל מועד של משה לא התבטל מן העולם, והוא התקיים בצד אהל מועד של כלל ישראל.⁷

שני סוגים של אהל מועד

מהי המשמעות של קיום במקביל של שתי חלופות להתגלות? מסתבר, מכל מה שנאמר, שבאהל מועד שבמחנה ה' משרה את שכינתו מכוחם של ישראל: אנו מובטחים ועומדים שאם נלך בחוקי ה' ואת מצוותיו נשמור, אזי ילך הוא ילך וישכון בתוכנו. המשכן, כאמור, הוא בית ה', ונוכחות השכינה היא עדות להיותם של ישראל ראויים לה. הנכנס אל המשכן נכנס אל בית ה' בזכותם של כלל ישראל, ומבקר בהיכלו.

לעומת זאת, הוקם אהל מועד של משה דווקא כאשר ישראל לא היו ראויים שתשרה בתוכם שכינה: "כי לא אעלה בקרבך" (שמות לג:ז). ה' בא לבקר את משה בזכות מעלתו האישית של משה; גם כאשר אין העם ראוי - יכול שיהיה הנביא ראוי.

והנה, הסיפור של הביקור אצל אברהם יכול להוות אב טיפוס להתגלות כזו. ה' בא לאברהם בגלל זכותו

ט. בשני המקומות היחס המיוחד של ה' לבחיריו מתואר כ"ידיעה":

אצל משה

23. שמות לג:ז:

"כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם"

ואצל אברהם (בראשית יח:ט):

"כי ידעתיו"

מההקבלות שמצאנו, מסתבר שהתורה רוצה להעמידנו על זיקה מיוחדת המתקיימת בין שני הסיפורים.

ננסה, כעת, לעמוד על שני כיוונים להבנת המשמעות של זיקה זו.

כיון אחד להבנת הזיקה: ההתגלות פתח האהל כבסיס להבנת מעמדו של אוהל משה

עמדנו על כך שבשני המקומות ההתגלות מתרחשת "פתח האהל". בסיפור בשמות יש כנראה חשיבות יתרה לעובדה זו. הסיפור על אהל מועד ה'פרטי' שמה בנה לעצמו (שמות לג:ז) מופיע בתורה אחרי הודעתו של ה' שלא יעלה בקרב ישראל (שם ה). משה מסיק את המסקנה המתבקשת - אין הוא יכול לבוא במגע עם השכינה, ולכן הוא נוטה את ה'אהל' מחוץ למחנה, ומשם הוא מנהל את דרישת ה'

24. שמות לג:ז:

"והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד..."

נחלקו המפרשים במעמדו של אהל זה. רש"י, ורבים בעקבותיו, פירשו שאהל זה היה זמני, והוא התבטל עם הקמת המשכן

25. רש"י לשמות ל"ג י"א:

"והדבר הזה נהג משה מיום הכפורים ועד שהוקם המשכן ולא יותר"

זו עמדה מסתברת מן ההגיון הסיפורי, ולכאורה בכל מקום שנזכר אהל מועד לאחר מכן ניתן לזהותו עם המשכן הידוע, שנקרא גם הוא אהל מועד.

אלא, שהמפרשים כך לא נתנו דעתם על אופן ההתגלות. ההבדל בין אהל מועד-המשכן, לבין זה של משה, אינו רק בכך שהאחד במחנה והשני מחוצה לו; ההבדל השני, והחשוב מאד, הוא שההתגלות במשכן היא מתוכו ובלבו: **מעל הכפרת מבין שני הכרובים** (במדבר ז:פט).

משה נמצא תמיד בחוץ, והוא נכנס פנימה כאשר הוא מוזמן כאורחו של ה', אל ביתו של ה', שהוא המשכן. באהל מועד של משה המצב הוא הפוך: האהל של משה - פרטי הוא. יהושע יושב תדיר באהל, דבר שלא ייתכן אצל המשכן. כאשר ה' רוצה לדבר עם משה הוא יורד ועומד **"פתח האהל"** ומשה יוצא אליו ונדבר עמו. כאן, כביכול, משה הוא המארח, וה' הוא האורח; הביקור הוא חטוף וזמני. רק כבודו של המארח גורם שה' ייגלה במקום זה.

7 א. עוד על הדומה והשונה בין אהל מועד שמחוץ למחנה לבין אוהל מועד שבמרכזו ראה במאמרו של אביה הכהן, 'נגד המקדש - מעשה העגל', בית מקרא ק"ג, תשנ"ז עמ' 271-257 (בפרט עמ' 263).

ב. בחז"ל יש הסוברים שאכן שני אוהלים היו. ראה, למשל, ספרי זוטא למדבר, יח:ד, מהדורת הורביץ, עמ' 292, וכן שם, שם, ט:א, ועוד ראה נתחומא פקודי ה', נתחומא בובר, שם, ב.

משה רבנו מצאו חן בעיני ה' (עיין בדברינו לעיל), ולכן הוא מתגלה אליהם ונענה לבקשותיהם.

אם נמשיך קו מחשבה זה נוכל לראות שייתכן ויש כאן הארה חשובה על סיפור המחילה בחטא העגל: בשלב הראשון, כאשר העם חטא ומשה עדיין היה על ההר, הציע לו ה'

29. שמות לב:י:

"ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול..."

כלומר - "אתה תהיה אביה של אומה חדשה". צרוף המילים האחרון, "ואעשה אותך לגוי גדול", הוא הד להבטחתו של ה' לאברהם, אבי האומה

30. בראשית יב:א-ב:

"ויאמר ה' אל אברם לך לך...ואעשך לגוי גדול"

וכך גם מיד לאחר ביקור המלאכים אצל אברהם אבינו

31. בראשית יח:ז-יח:

"וה' אמר המכסה אני מאברהם...ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ"

משמע, שה' מציע למשה לתפוש את מקומו של אברהם ולהפוך לאבי האומה החדש. ואכן, כמה פרשנים העירו על משמעותה הדרמטית של הצעה זו (ראה עמוס חכם בדעת מקרא לשמות).

משה סירב להצעה זו של ה', ונימק זאת בזכות אבות

32. שמות לב:יג:

"זכר לאברהם ליצחק ולישראל...ארבה את זרעכם"

33. ומסביר הרב תמיר גרנות:

בדרך כלל אנו חושבים שבכך ירד העניין מהפרק, אבל אולי אין זה כך; ייתכן שהכתוב בא ללמדנו שהברית השנייה, הלוחות השניים, ובמיוחד - היענות ה' לבקשה ש"לך בקרבנו" (שמות לד:ט), אינם אלא בזכותו של משה האיש. בכך הופך משה לאבי האומה - לא מבחינה גנאולוגית (כלומר - הוא איננו אבי השושלת), כפי שהוצע מתחילה, אבל כן מבחינה יורידית, ואולי גם מטאפיסית, שכן הכל בא בזכותו. ואכן, נימוק ה' להיענותו הוא "כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם" (שמות לג:יז) - מעלתו וחיבתו של משה היא הסיבה.

מתוך הבנה זו, ניתן לראות ששני הסיפורים, שנראים ממבט ראשון רחוקים מבחינה תמאטית, עוסקים, למעשה, באותו נושא עצמו - התחלתה של האומה. הסיפור על אברהם מעמיד במוקדו את בשורת הבן, שהוא קיום הבטחת "ושמתי את זרעך כעפר הארץ" (בראשית יג:טז), והוא התחלה של הקמת האומה.

לא הטריח עצמו ה' אל פתח אהלו של אברהם, אלא כדי לבשרו על התחלת הקמת האומה, ולא הטריח עצמו ה' אל אהלו של משה רבנו אלא כדי ללמדנו שהתחלתה השנייה של האומה, נכרכת בדיעבד בזכותו של משה

האישית; הוא מבקר אצלו - פשוטו כמשמעו. האהל של אברהם, או ליתר דיוק פתח האהל - הוא מקום ההתוועדות. אברהם הרי מנמק את הבקשה (יח:ג)

"אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר מעל עבדך"

כלומר מציאת החן היא הצידוק להתגלות אצל אברהם, וגם להבטחה שתבוא אחר כך. ואכן, גם משה ישתמש בכך שגם הוא מצא חן (שמות לג:יג).

הפרשה בבמדבר י"ב, פרשת התלונה של מרים ואהרון על משה, מצטרפת לכל האמור כאן, שהרי שם הנושא העיקרי של הפרשה הוא מעלתו היתרה של משה על פני אחריו - זכותו כנביא. מובן, שדווקא שם בוחר ה' להתגלות בביתו של משה ולא בבית של הציבור כולו, מפני שהוא רוצה להדגיש שההתגלות במקרה זה היא מכוחו ובזכותו של משה; על ידי כך הוא מוכיח את אהרון ואת מרים על טעותם באמרום "הלא גם בנו דבר" (במדבר יב:ב) - ה' מראה להם כי ההתגלות למשה היא אקסקלוסיבית, על ידי התגלות דווקא בפתח אהלו של משה.

ישירות ההתגלות

יש לתת את הדעת על קשר נוסף בין ההתגלות למשה ובין ההתגלות לאברהם, קשר שכשלעצמו זוקק בדיקה מעמיקה: התורה מעידה כי רק אל משה דיבר ה' "פה אל פה" (במדבר יב:ח) או "פנים אל פנים" (שמות לג:יא). שאר הנביאים התנבאו על ידי חלום, מראה, או מלאך (במדבר יב:ו). ואכן, במקומות אחרים במקרא, כאשר יש תיאור מלא של התגלות (ולא רק "כה אמר ה'") או "ויאמר לו ה'") היא מופיעה שלא בהקיץ (למשל בראשית כ:ג, יב:כח, לא:כד) או שמתואר מלאך מתגלה (למשל בראשית טז:ז, כא:יז). כאן, אצל אברהם (בבראשית י"ח), המצב שונה; ה' מתגלה לאברהם פנים אל פנים, בהקיץ ולא בחלום. הקרבה בין ה' לנביא (אברהם ומשה) היא ממשית. קשה להכריע אם מבחינה מטאפיסית יש בהתגלות של אברהם שוני מהותי או שהיא דומה להתגלות על ידי מלאך במקומות אחרים, אך לפחות מבחינה סיפורית, הדברים נראים כאילו מידת האינטימיות, השיחה הישירה והקרבה בין ה' לאברהם היא רבה ביותר, ודומה לה רק אצל משה.

כיוון שני להבנת הזיקה - מעמדו של משה רבנו:

אברהם ומשה כאבות האומה

כיוון זה של ההשוואה ברצוני להציע כי מוקד ההשוואה הוא מעמדו של משה רבנו. התורה מתכוונת לומר שמשה מקבל כאן סטאטוס כשל אברהם: ה' בכבודו ובעצמו מבקר אצלו ורק אצלו, כשם שביקר אצל אברהם, ובאהלו - ולא רק מלאך! גם אברהם אבינו וגם

האומה: היכולת המיוחדת והמשותפת להם לשאת ולתת עם הקב"ה, ולבקש רחמים, תוך ניצול זכותם האישית למען הציבור, ואפילו יהא זה ציבור חוטא!

האיש, שהיא - ותפילתו - עמדו לנו, וה' הסכים ללכת עמנו ולבוא עמנו בברית.

הדמיון המילולי והענייני בין בקשותיהם של שני האישים מקבל כאן משמעות חדשה: משה מבקש ש"ילך נא א-דני בקרבנו" (שמות לד:ט), כלומר שיקיים את הברית, ולא ישלח רק מלאך; יש לראות בבקשה זו הקמה מחדשת של העם כעם ה', ולא נבנה משכן ה' במחנה אלא בזכות תפילתו של משה מהאהל שמחוץ למחנה. ובהקבלה: אברהם, שמבקש מה' שילא יעברי' (בראשית יח:ג) זוכה, בעקבות בקשתו זו, בכך שה' יבשר לו ולשרה את בשורת הקמת האומה על ידי זרעו שיולד לו.

ומסכם הרב תמיר גרנות:

ההתגלות למשה מתוארת כבואה להתגלות לאברהם, כדי ליצור זיקה במעמדו ולומר שמשה הוא אבי האומה כאברהם לפניו; כשם שנאמר באברהם "כי ידעתיו" (בראשית יח:ט), נאמר במשה "ואדעך בשם" (שמות לג:יז), ואצל שניהם מדובר על הבחירה האישית.

בנקודה זו מתקשר גם המושג "דרך ה'". אברהם נבחר כדי שיצווה את בניו וביתו אחריו לשמור את דרך ה' לעשות צדקה ומשפט (בראשית יח:ט), והוא מוכיח מיד שהוא ראוי לכך במאבקו לפני ה' לצדק ומשפט עבור סדום. משה בקש מה' שיודיעו את דרכיו (שמות לג:יג), כדי שיהיה לו כלי עמו יוכל להתמודד בעתיד לפני ה'; ה' גילה לו את דרכיו, ומשה אכן מתפלל גם בהמשך (בחטא המרגלים[במדבר יד:יח]) את תפילות העם. נמצא, שהתכונה המשותפת - ביטול העניין האישי לטובת הציבור, ויהא ציבור זה כלל ישראל או גם סדום - היא סיבה מרכזית לחשיבות שהתורה מייחסת לאישיותם.

בנקודה זו ניתן למצוא גם השלמה בין אברהם לבין משה. אברהם עומד לפני ה' ותובע בדין: "השופט כל הארץ לא יעשה משפט?" (יח:כה), וממנו למדנו שניתן לתבוע דין מריבונו של עולם. משה תובע עקרון אחר - הרחמים והחנינה, וה' גילה לו דרכים חדשות אלו; ממשה למדנו שניתן לתבוע לא רק משפט וצדקה, אלא גם רחמים וחסד.

מכל הדברים הללו מתבררת זיקה נוספת, מרכזית, בין שני הסיפורים: שתי ההתגלויות, זו של ה' פתח האהל לאברהם אבינו, וזו של ה' פתח האהל ובנקרת הצור למשה רבנו, באות בזיקה לבקשת רחמים של הנביא (אברהם או משה) על ציבור חוטא העומד בפני כליון. אצל אברהם - על סדום ואצל משה - על ישראל שחטאו בעגל! ואולי בא הכתוב ללמדנו, על ידי סמיכות עניינים זו, על הסיבה לבחירת ה' באברהם ובמשה כאבות